

Problemi u ponašanju kod učenika sa lakom intelektualnom ometenošću

Zoran KOVAČIĆ^{*1}, Mediha ARNAUTALIĆ², Gordana NIKOLIĆ³
¹ŠOSO sa domom „Vuk Karadžić“, Sombor, Srbija & Srednja medicinska škola
„Dr Ružica Rip“, Sombor, Srbija
²Zavod za specijalno obrazovanje i odgoj djece “Mjedenica”, Sarajevo,
Bosna i Hercegovina
³Univerzitet u Novom Sadu – Pedagoški fakultet, Sombor, Srbija

Svako ponašanje koje se u jednoj kulturi smatra neprihvatljivim, a takvog je intenziteta i trajanja da remeti svakodnevno funkcionisanje osobe definiše se kao problematično ponašanje. Cilj istraživanja je utvrđivanje razlika u učestalosti ispoljavanja problematičnog ponašanja kod učenika sa lakom intelektualnom ometenošću u odnosu na pol, uzrast i tip smeštaja. Istraživanjem je obuhvaćeno 64 ispitanika oba pola, uzrasta odsedam do 15 godina. Uzorkom obuhvaćeni učenici pohađaju Školu za osnovno i srednje obrazovanje sa domom “Vuk Karadžić” u Somboru i Zavod za specijalno obrazovanje i odgoj djece “Mjedenica” u Sarajevu. Za utvrđivanje prisustva problematičnog ponašanja kod učenika upotrebljen je drugi deo AAMR skale adaptivnog funkcionisanja (AAMR Adaptive Behaviour Scale-School – Second Edition, Lambert et al., 1993). Dobijeni rezultati pokazuju da ne postoji statistički značajna razlika u ispoljavanju problematičnih oblika ponašanja u odnosu na tip smeštaja: primarna porodica ili institucija ($p > 0,05$) i uzrast ispitanika ($p > 0,05$), dok su pronađene statistički značajne razlike u odnosu na pol ispitanika ($p < 0,05$). Na osnovu rezultata može se zaključiti da ne postoji značajna razlika u ispoljavanju ovog tipa ponašanja kod učenika sa lakom intelektualnom ometenošću u odnosu na uzrast i tip smeštaja, iako se primarno očekivalo da će razlike biti, dok je postojanje razlike u odnosu na pol jasno i očekivano.

Ključne reči: deinstitucionalizacija, osnovna škola, problematično ponašanje, tip stanovanja

* Zoran Kovačić, zoran.oligofrenologija@gmail.com

Uvod

Ponavljani obrasci ponašanja koji narušavaju učenje ili učešće i prosocijalnim interakcijama smatraju se problematičnim ponašenjem (Smith & Fox, 2003) i ova definicija u punom obimu ukazuje na odnos između problematičnog ponašanja i adaptivnog funkcionisanja pojedinca koje je u tesnoj vezi sa ukupnim intelektualnim razvojem.

Kod učenika sa intelektualnom ometenošću (u daljem tekstu: IO) često se javljaju ponašanja koja narušavaju svakodnevno funkcionisanje osobe. U literaturi sa ovih prostora, za ovakva ponašanja, navode se termini poput aberantno i maladaptivno (Buha & Gligorović, 2013), dok se u anglosaksonskoj literaturi najčešće govori o “izazovnom ponašanju” (Emerson, 2001). Kao najčešći oblici problematičnih ponašanja kod učenika sa IO navode se: stereotipije, agresija, tantrumi i destruktivnost (Tiger et al., 2009). Nepoželjno je ponašanje shvaćeno kao ono koje odstupa od uobičajenih standarda ponašanja i uglavnom negativno utiče na vlastito funkcionisanje ili funkcionisanje drugih (Cullinan et al., 1982).

Više je teorija koje pokušavaju da objasne poremećaje ponašanja. Sve one se mogu svrstati u četiri grupe: biološke teorije, psihodinamičke teorije, teorije socijalnog učenja i teorije sistema. Biološke se tiču najčešće dece sa IO i vezuju se za ulogu genetskih faktora, hormona, izmenjenog kapaciteta za reagovanje na pozitivna potkrepljenja, kao i za neurološki deficit (Damjanović, 2017).

Učenici sa lakom IO (u daljem tekstu: LIO) znatno češće izražavaju problematične oblike ponašanja od svojih vršnjaka tipičnog razvoja. Prema nalazima jednog istraživanja između 20% do 40% dece sa LIO ispoljava agresivna ponašanja kao izuzetno čest oblik problematičnih ponašanja (Đurić-Zdravković & Japundža-Milisavljević, 2009).

Tri skorašnje studije ukazuju na to da se učestalost ovih problema kod dece i adolescenata sa LIO kreće između 30% do 37% (Linna et al., 1999; Stromm & Diseth, 2000, prema Baker et al., 2003; Molteno et al., 2001). Naročito je upadljiv povezanost sposobnosti komunikacije dece i omladine sa IO i ispoljavanja problematičnih oblika ponašanja, što daje mogućnost zaključivanja da je stepen razvoja komunikacije jedan od faktora odgovornih za pojavu nekih oblika maladaptivnih ponašanja. Tako se uz viši stepen razvoja komunikacije javlja više verbalnih oblika problematičnih ponašanja. S druge strane kod dece siromašnijih oblika komunikacije češći su oblici

problematičnih ponašanja poput fizičke agresije, otpora prema autoritetu, itd. Ovi rezultati ukazuju na važnost stimulacije procesa komunikacije u rehabilitaciji problema u ponašanju. Dobijene relacije su potvrda mogućnosti menjanja maladaptivnog ponašanja od primitivnijih i manje socijalno prihvatljivih do socijalno prihvatljivih, inače češće prisutnih kod osoba sa LIO (Leudar et al., 1984, prema Igrić, 1990).

Maladaptivno ponašanje može se ispoljiti u ekternalizovanoj i/ili internalizovanoj formi. Ove dve kategorije proizašle su iz Ahenbahovih (Achenbach, 1985) konstrukata ovih problema utvrđenih mnogobrojnim supskalama socijalnih problema, delinkventnog ponašanja, agresivnosti, povlačenja i problema pažnje i mišljenja (Mihić & Bašić, 2008). Došen (Došen, 2005) navodi da se ekternalizovani problemi najčešće manifestuju kroz napade besa, impulsivnim reakcijama, motoričkim nemirom, agresivnošću, brzim promenama raspoloženja, ponašanjima koja su usmerena na stalno privlačenje pažnje, delikventnim ponašanjem, negativizmom, tvrdoglavošću, stereotipijama i samopovređivanjem. To su ponašanja koja se iskazuju kroz nedovoljno kontrolisano ponašanje. Kad se govori o ponašanju poput anksioznosti, preterane brige i socijalnog povlačenja, onda je reč o internaliziranim problemima u ponašanju (Campbell-Sills et al., 2006). Pored navedenih, internalizovana ponašanja mogu se ogledati i kroz eksplozivne napade, reakcije panike i impulsivne reakcijena stresne događaje (Einfeld et al., 2006). Postoje osobe koje izražavaju samo internalizovane, ili samo ekternalizovane probleme, ali u većini slučajeva imamo simbiotska izražavanja ovih problema (Kovačić et al., 2019; Macuka, 2008).

Na području problematičnog ponašanja navodi se da je najčešći tip poremećaja kod dečaka sa IO u detinjstvu agresija i antisocijalno ponašanje, dok kod devojčica prevladavaju emocionalne poteškoće (Končar, 1996). Oko 40% mladih sa IO ispunjava kriterijume za postavljanje još neke dijagnoze, a u tim slučajevima najčešće se radi o problemima u ponašanju (Emerson, 2003). Istraživanjem u našoj sredini utvrđeno je da 38% dece sa LIO osnovnoškolskog uzrasta izražava pojedine teškoće ekternalizovanog tipa, najčešće telesnu agresiju (Buha & Gligorović 2013). Ovakva ponašanja kod učenika sa LIO često se mogu javiti zbog slabijeg kvaliteta socijalnih interakcija sa drugim ljudima, ali i zbog lošeg školskog uspeha. Uzimajući u obzir karakteristike i kvalitet socijalnih i adaptivnih veština kod učenika sa LIO, kao najčešći "odgovor" upravo se javlja problematično ponašanje koje direktno utiče na kvalitet vršnjačkih i porodičnih odnosa. Pored navedenih, kao razloge pojavljivanja problematičnih oblika ponašanja pojedini autori

navode i sniženu sposobnost prilagođavanja promenama, loše podnošenje tranzicionih postupaka tokom školovanja koji uključuju akademske i kulturne promene (Rose et al., 2009).

Pored karakteristika ličnosti, za formiranje adekvatnih obrazaca ponašanja je značajna i okolina u kojoj dete bitiše i funkcioniše. Neki od faktora koji mogu ključno doprineti prisustvu problematičnog ponašanja su: temperament, neuro-kognitivni faktori i karakteristike roditelja, odnosno stil vaspitanja koji roditelji dominantno koriste (O'Connor et al., 2002). Smatra se da bi stilovi vaspitanja, kao što su preterana krutost ili nedoslednost u vaspitanju mogli dovesti do pojave problematičnog ponašanja kod učenika sa LIO (Essau & Condrat, 2006). S druge strane, i život u institucionalnom tipu stanovanja može takođe dovesti do pojave ovakvih oblika ponašanja (Verdonschot et al., 2009). Učitelji i nastavnici koji rade sa decom sa LIO često problematično ponašanje navode kao najznačajniji problem sa kojim se susreću u radu. Opravdanje za ovakvo istraživanje je u činjenici da je u poslednjih nekoliko godina sve veći broj učenika sa LIO koji pohađaju škole u kojima su dominantno deca tipične populacije, a učitelji i nastavnici nisu u odgovarajućoj meri spremni za nove izazove, posebno one koji se tiču ponašanja tih učenika. Upravo iz razloga što pojava problematičnog ponašanja može biti veliki izazov za porodicu, ali i za stručnjake koji rade sa ovim učenicima (Myrbakk & Tetzchner, 2008), ovim istraživanjem želi se bliže analizirati stepen, ali i karakteristike problematičnog ponašanja učenika sa LIO.

Cilj

Cilj istraživanja je utvrđivanje razlika u učestalosti ispoljavanja problematičnog ponašanja kod učenika sa LIO u odnosu na pol, uzrast i tip smeštaja, odnosno zbrinjavanja.

Metod rada

Uzorak

Istraživanjem je obuhvaćeno 64 ispitanika ($N = 64$) oba pola, uzrasta od sedam do 15 godina, podeljenih u dve grupe, ujednačene po broju i polu ispitanika. Mlađu grupu činili su ispitanici od sedam do 11 godina, a istraživanjem ih je obuhvaćeno 32 ili 50%, dok su stariju grupu činili ispitanici od 12 do 15 godina kojih je obuhvaćeno 32 ili 50%. U odnosu na polnu

strukturu u uzorku je bio 31 učenik muškog pola, ili 48,4% i 33 učenice ženskog pola ili 51,6%. Učenici obuhvaćeni istraživanjem pohađaju Školu za osnovno i srednje obrazovanje sa domom "Vuk Karadžić" u Somboru i Zavod za specijalno obrazovanje i odgoj djece "Mjedenica" u Sarajevu. Od ukupnog uzorka, 35, ili 54,69% ispitanika pohađa Školu za osnovno i srednje obrazovanje sa domom "Vuk Karadžić" u Somboru i to 17, ili 48,57% muškog i 18, ili 51,43% ispitanika ženskog pola. Kada je u pitanju struktura u odnosu na uzrast ispitanika iz Škole u Somboru, istraživanjem je obuhvaćeno 15, ili 42,86% mlađih i 20, ili 57,14% starijih ispitanika. S druge strane 29, ili 45,31% ispitanika pohađa Zavod za specijalno obrazovanje i odgoj djece "Mjedenica" u Sarajevu i to 14, ili 48,28% bilo je muškog, a 15, ili 51,72% ženskog pola. U odnosu na uzrast obuhvaćeno je 12, ili 41,38% mlađih i 17, ili 58,62% starijih ispitanika. Od ukupnog uzorka 34, ili 53,13% ispitanika živelo je u primarnoj porodici, a 30 ili 46,38% ispitanika živelo je u instituciji. Kao uključujući kriterijum za odabir uzorka rukovodili smo se koeficijentom inteligencije ispitanika. Učenici koji su bili predmet istraživanja imali su koeficijent inteligencije na nivou LIO (IQ od 50 do 69), a podatke o navedenom kriterijumu uvidom u dokumentaciju učenika. Podaci o problematičnom ponašanju učenika sa LIO dobijani su od defektologa koji rade sa učenicima, a naglašeno je da će se podaci dobijeni istraživanjem koristiti isključivo u istraživačke svrhe, te da će biti strogo anonimni.

Postupak istraživanja

Istraživanje je sprovedeno u periodu januar-mart 2019. godine u Školi za osnovno i srednje obrazovanje sa domom "Vuk Karadžić" u Somboru i Zavodu za specijalno obrazovanje i odgoj djece "Mjedenica" u Sarajevu. Selekcioni kriterijum za informante koji rade sa učenicima sa LIO bile su godine radnog staža. Skalu su mogli popunjavati isključivo defektolozi koji rade sa učenicima o kojima daju informacije najmanje šest meseci. U istraživanju je učestvovalo ukupno 18 informanata od kojih je 16 bilo sa visokom i dvoje sa višom stručnom spremom i to 15 ženskog i tri informanta muškog pola.

Statistička obrada podataka

Za potrebe ovog istraživanja korišćen je drugi deo skale AAMR adaptivnog funkcionisanja (AAMR Adaptive Behaviour Scale-School – Second Edition, Lambert et al., 1993), pomoću koje su dobijeni nalazi o prisutnosti

problematičnog ponašanja. Korišćeni deo skale namenjen je proceni maladaptivnog ponašanja i sastoji se do sedam supskala. Te subskale su: Socijalno ponašanje, Prilagodljivost, Pouzdanost, Stereotipno i hiperaktivno ponašanje, Prisilno ponašanje, Socijalno zalaganje, Uznemirujuće interpersonalno ponašanje. Odgovori su Likertovog tipa – 0 (nikada), 1 (ponekad), 2 (često), gde više bodova znači viši nivo problematičnog ponašanja.

Da bismo utvrdili pouzdanost instrumenta i njegovih sedam supskala koje su korišćene u ovom istraživanju, koristili smo Kronbah alfa koeficijent. U Tabeli 1 prikazane su vrednosti Kronbah alfa koeficijenta za drugi deo AAMR skale i njenih sedam supskala: Socijalno ponašanje, Prilagodljivost, Pouzdanost, Stereotipno i hiperaktivno ponašanje, Prisilno ponašanje, Socijalno angažovanje, Uznemirujuće interpersonalno ponašanje.

Tabela 1

Kronbah alfa koeficijent za drugi deo AAMR skale adaptivnog funkcionisanja

Naziv (sup)skale	α	Broj ajtema
AAMR skala adaptivnog funkcionisanja	0,98	229
Socijalno ponašanje	0,94	45
Prilagodljivost	0,93	33
Pouzdanost	0,93	30
Stereotipno i hiperaktivno ponašanje	0,87	40
Prisilno ponašanje	0,84	25
Socijalno angažovanje	0,88	22
Uznemirujuće interpersonalno ponašanje	0,90	34

α – Kronbah alfa koeficijent

Rezultati prikazani u Tabeli 1 ukazuju da je interna konzistencija drugog dela AAMR skale izuzetno visoka ($\alpha > 0,84$). Raspon vrednosti Kronbah alfa koeficijenta za subskale je od 0,84 do 0,94, što je takođe u okvirima koji su u društvenim naukama prihvatljivi (Stinnett et al., 1999).

Rezultati

Učestalost ispoljavanja problematičnog ponašanja učenika sa LIÖ u odnosu na tip smeštaja

U Tabeli 2 prikazani su deskriptori raspodele skorova na poduzorku ispitanika koji žive sa primarnom porodicom ($N = 34$) i ispitanika koji žive u institucionalnom tipu smeštaja ($N = 30$).

Tabela 2

Razlike u učestalosti ispoljavanja problematičnog ponašanja učenika sa LIO u odnosu na tip smeštaja (zbrinjavanja)

Tip smeštaja	N	Min	Max	AS	SD	U	Z	p
Primarna porodica	34	1	250	120,09	76,02	484,5	-0,343	0,732
Institucija	30	8	214	128,67	60,31			

Iako su ispitanici koji žive u primarnoj porodici postigli više prosečne skorove na drugom delu AAMR skale adaptivnog ponašanja, te razlike nisu statistički značajne. S obzirom da podaci nisu normalno raspoređeni, primenjen je Man-Vitnijev U test i tom prilikom je zaključeno da ne postoji statistički značajna razlika između ispitanika koji žive u primarnoj porodici (AS = 120,09; SD = 76,02) i ispitanika koji žive u institucionalnom smeštaju (AS = 128,67; SD = 60,31) u odnosu na nivo problematičnog ponašanja (U = 484,50; p > 0,05).

Međutim, daljom analizom supskala ovog testa, utvrđeno je da na pojedinim supskalama postoje statistički značajne razlike u izražavanju maladaptivnih oblika ponašnja. U Tabeli 3 prikazani su deskriptori raspodele skorova na poduzorku ispitanika koji žive u primarnoj porodici i ispitanika koji žive u institucionalnom smeštaju i vrednostima Man-Vitnijevog U skora s obzirom na učestalost problematičnog ponašanja na supskalama drugog dela AAMR skale.

Tabela 3

Razlike u učestalosti ispoljavanja pojedinih pojavnih oblika problematičnog ponašanja učenika sa LIO u odnosu na tip smeštaja

Supskala	Tip smeštaja	N	Min	Max	AS	SD	U	Z	p	r
Socijalno ponašanje	Porodica	34	0	55	22,35	16,66	343,00	-2,25	0,025	0,63
	Institucija	30	0	65	33,33	18,36				
Prilagodljivost	Porodica	34	0	40	19,59	13,53	377,00	-1,79	0,073	/
	Institucija	30	0	44	25,30	11,84				
Pouzdanost	Porodica	34	0	32	16,21	8,81	448,00	-0,84	0,403	/
	Institucija	30	0	36	14,53	11,38				
Stereotipno i hiperaktivno ponašanje	Porodica	34	0	42	19,21	13,34	482,00	-0,38	0,706	/
	Institucija	30	0	50	19,80	12,26				
Prisilno ponašanje	Porodica	34	0	28	13,26	8,08	258,50	-3,39	0,001	0,95
	Institucija	30	0	19	6,70	5,72				
Socijalno zalaganje	Porodica	34	0	26	12,47	7,93	266,00	-3,29	0,001	0,91
	Institucija	30	0	20	6,07	6,11				
Uznemirujuće interpersonalno ponašanje	Porodica	34	0	38	17,00	13,32	374,50	-1,83	0,068	/
	Institucija	30	2	42	22,93	12,64				
Ukupno	Porodica	34	1	250	120,09	76,02	484,50	-0,34	0,732	/
	Institucija	30	8	214	128,67	60,31				

Na osnovu rezultata Man-Vitnijevog U testa može da se zaključi da postoji statistički značajna razlika ($p < 0,05$) u izražavanju problematičnog ponašanja u odnosu na tip smeštaja na supskalama Socijalno ponašanje, Prisilno ponašanja, Socijalno zalaganjekod učenika koji žive u institucionalnom tipu smeštaja u odnosu na one koji žive u primarnoj porodici.

Učestalost ispoljavanja problematičnog ponašanja učenika sa LIO u odnosu na pol

U Tabeli 4 prikazani su deskriptori raspodele skorova na poduzorku ispitanika muškog pola ($N = 31$) i ispitanika ženskog pola ($N = 33$). Grupa muških ispitanika postigla je više skorove u odnosu na svoje vršnjakinje ženskog pola.

Tabela 4

Razlike u učestalosti ispoljavanja problematičnog ponašanja učenika sa LIO u odnosu na pol

Pol	N	Min	Max	AS	SD	U	Z	p
Muški	31	1	246	170,19	54,55	135,0	-5,058	0,000
Ženski	33	8	250	80,82	50,13			

Primenom Man-Vitnijevog U testa zaključeno je da postoji statistički značajna razlika između ispitanika muškog ($AS = 170,19$; $SD = 54,55$) i ispitanika ženskog pola ($AS = 80,82$; $SD = 50,13$) u odnosu na nivo problematičnog ponašanja ($U = 135,00$; $p < 0,05$). Ispitanici muškog pola češće ispoljavaju problematične oblike ponašanja u odnosu na one ženskog pola.

U Tabeli 5 prikazani su deskriptori raspodele skorova na poduzorku ispitanika muškog i ženskog pola i vrednostima Man-Vitnijevog U skora s obzirom na nivo problematičnog ponašanja na supskalama drugog dela AAMR skale.

Na osnovu rezultata Man-Vitnijevog U testa može da se zaključi da postoji statistički značajna razlika ($p < 0,05$) u izražavanju problematičnog ponašanja u odnosu na pol. Muški ispitanici su imali veći nivo maladaptivnog ponašanja na supskalama Socijalno ponašanje, Prilagodljivost, Pouzdanost, Stereotipno i hiperaktivno ponašanje, Prisilno ponašanje, Uznemirujuće interpersonalno ponašanje u odnosu na ispitanike ženskog pola.

Tabela 5

Razlike u učestalosti ispoljavanja pojedinih pojavnih oblika problematičnog ponašanja učenika sa LIO u odnosu na pol

Supskala	Pol	N	Min	Max	AS	SD	U	Z	p	r
Socijalno ponašanje	Muški	31	0	65	39,61	14,89	133,0	-5,09	0,000	1,29
	Ženski	33	0	54	16,12	12,97				
Prilagodljivost	Muški	31	0	44	31,32	10,35	124,5	-5,21	0,000	1,35
	Ženski	33	0	40	13,76	8,80				
Pouzdanost	Muški	31	0	36	20,71	9,20	198,0	-4,22	0,000	1,02
	Ženski	33	0	32	10,45	8,18				
Stereotipno i hiperaktivno ponašanje	Muški	31	0	50	26,29	11,84	198,0	-4,22	0,000	1,04
	Ženski	33	0	39	13,09	10,08				
Prisilno ponašanje	Muški	31	0	28	12,32	8,48	364,5	-1,98	0,048	0,53
	Ženski	33	0	25	8,18	6,52				
Socijalno zalaganje	Muški	31	0	26	11,03	8,99	430,0	-1,10	0,272	/
	Ženski	33	0	23	8,00	6,24				
Uznemirujuće interpersonalno ponašanje	Muški	31	1	42	28,90	11,09	140,5	-4,99	0,000	1,34
	Ženski	33	0	37	11,21	8,58				
Ukupno	Muški	31	1	246	170,19	54,55	135,0	-5,06	0,000	1,71
	Ženski	33	8	250	80,82	50,13				

Učestalost ispoljavanja problematičnog ponašanja učenika sa LIO u odnosu na uzrast

U Tabeli 6 prikazani su deskriptori raspodele skorova na poduzorku mlađe grupe ispitanika od sedam do 11 godina (N = 32) i starije grupe ispitanika od 12 do 15 godina (N = 32).

Tabela 6

Razlike u učestalosti ispoljavanja problematičnog ponašanja učenika sa LIO u odnosu na uzrast

Uzrast	N	Min	Max	AS	SD	U	Z	p
Mlađi	32	22	250	130,75	66,73	445,0	-0,900	0,368
Stariji	32	1	238	117,47	71,06			

Primenom Man-Vitnijevog U testa zaključeno je da ne postoji statistički značajna razlika između mlađih ispitanika (AS = 130,75; SD = 66,73) i starijih ispitanika (AS = 117,47; SD = 71,06) u odnosu na nivo problematičnog ponašanja (U = 445,00; p > 0,05).

U Tabeli 7 prikazani su deskriptori raspodele skorova na poduzorku mladih i starijih ispitanika i vrednostima Man-Vitnijevo U skora s obzirom na nivo problematičnog ponašanja na supskalama drugog dela AAMR skale.

Tabela 7

Razlike u učestalosti ispoljavanja pojedinih pojavnih oblika problematičnog ponašanja učenika sa LIO u odnosu na uzrast

Supskala	Uzrast	N	Min	Max	AS	SD	U	Z	p																																																																																																												
Socijalno ponašanje	Mlađi	32	3	54	27,31	15,38	511,5	-0,01	0,992																																																																																																												
	Stariji	32	0	65	27,69	20,88				Prilagodljivost	Mlađi	32	4	40	23,91	11,96	433,5	-1,06	0,298	Stariji	32	0	44	20,63	13,93	Pouzdanost	Mlađi	32	0	36	16,88	10,99	426,0	-1,16	0,244	Stariji	32	0	34	13,97	8,95	Stereotipno i hiperaktivno ponašanje	Mlađi	32	0	50	21,41	13,57	437,5	-1,00	0,325	Stariji	32	0	40	17,56	11,77	Prisilno ponašanje	Mlađi	32	0	28	10,63	8,65	509,0	-0,40	0,971	Stariji	32	0	26	9,75	6,86	Socijalno zalaganje	Mlađi	32	0	26	10,25	7,48	449,0	-0,85	0,392	Stariji	32	0	25	8,69	8,11	Uznemirujuće interpersonalno ponašanje	Mlađi	32	2	42	20,38	12,82	475,5	-0,49	0,623	Stariji	32	1	40	19,19	13,83	Ukupno	Mlađi	32	22	250	130,75	66,73	445,0	-0,90	0,368	Stariji	32
Prilagodljivost	Mlađi	32	4	40	23,91	11,96	433,5	-1,06	0,298																																																																																																												
	Stariji	32	0	44	20,63	13,93				Pouzdanost	Mlađi	32	0	36	16,88	10,99	426,0	-1,16	0,244	Stariji	32	0	34	13,97	8,95	Stereotipno i hiperaktivno ponašanje	Mlađi	32	0	50	21,41	13,57	437,5	-1,00	0,325	Stariji	32	0	40	17,56	11,77	Prisilno ponašanje	Mlađi	32	0	28	10,63	8,65	509,0	-0,40	0,971	Stariji	32	0	26	9,75	6,86	Socijalno zalaganje	Mlađi	32	0	26	10,25	7,48	449,0	-0,85	0,392	Stariji	32	0	25	8,69	8,11	Uznemirujuće interpersonalno ponašanje	Mlađi	32	2	42	20,38	12,82	475,5	-0,49	0,623	Stariji	32	1	40	19,19	13,83	Ukupno	Mlađi	32	22	250	130,75	66,73	445,0	-0,90	0,368	Stariji	32	1	238	117,47	71,06												
Pouzdanost	Mlađi	32	0	36	16,88	10,99	426,0	-1,16	0,244																																																																																																												
	Stariji	32	0	34	13,97	8,95				Stereotipno i hiperaktivno ponašanje	Mlađi	32	0	50	21,41	13,57	437,5	-1,00	0,325	Stariji	32	0	40	17,56	11,77	Prisilno ponašanje	Mlađi	32	0	28	10,63	8,65	509,0	-0,40	0,971	Stariji	32	0	26	9,75	6,86	Socijalno zalaganje	Mlađi	32	0	26	10,25	7,48	449,0	-0,85	0,392	Stariji	32	0	25	8,69	8,11	Uznemirujuće interpersonalno ponašanje	Mlađi	32	2	42	20,38	12,82	475,5	-0,49	0,623	Stariji	32	1	40	19,19	13,83	Ukupno	Mlađi	32	22	250	130,75	66,73	445,0	-0,90	0,368	Stariji	32	1	238	117,47	71,06																												
Stereotipno i hiperaktivno ponašanje	Mlađi	32	0	50	21,41	13,57	437,5	-1,00	0,325																																																																																																												
	Stariji	32	0	40	17,56	11,77				Prisilno ponašanje	Mlađi	32	0	28	10,63	8,65	509,0	-0,40	0,971	Stariji	32	0	26	9,75	6,86	Socijalno zalaganje	Mlađi	32	0	26	10,25	7,48	449,0	-0,85	0,392	Stariji	32	0	25	8,69	8,11	Uznemirujuće interpersonalno ponašanje	Mlađi	32	2	42	20,38	12,82	475,5	-0,49	0,623	Stariji	32	1	40	19,19	13,83	Ukupno	Mlađi	32	22	250	130,75	66,73	445,0	-0,90	0,368	Stariji	32	1	238	117,47	71,06																																												
Prisilno ponašanje	Mlađi	32	0	28	10,63	8,65	509,0	-0,40	0,971																																																																																																												
	Stariji	32	0	26	9,75	6,86				Socijalno zalaganje	Mlađi	32	0	26	10,25	7,48	449,0	-0,85	0,392	Stariji	32	0	25	8,69	8,11	Uznemirujuće interpersonalno ponašanje	Mlađi	32	2	42	20,38	12,82	475,5	-0,49	0,623	Stariji	32	1	40	19,19	13,83	Ukupno	Mlađi	32	22	250	130,75	66,73	445,0	-0,90	0,368	Stariji	32	1	238	117,47	71,06																																																												
Socijalno zalaganje	Mlađi	32	0	26	10,25	7,48	449,0	-0,85	0,392																																																																																																												
	Stariji	32	0	25	8,69	8,11				Uznemirujuće interpersonalno ponašanje	Mlađi	32	2	42	20,38	12,82	475,5	-0,49	0,623	Stariji	32	1	40	19,19	13,83	Ukupno	Mlađi	32	22	250	130,75	66,73	445,0	-0,90	0,368	Stariji	32	1	238	117,47	71,06																																																																												
Uznemirujuće interpersonalno ponašanje	Mlađi	32	2	42	20,38	12,82	475,5	-0,49	0,623																																																																																																												
	Stariji	32	1	40	19,19	13,83				Ukupno	Mlađi	32	22	250	130,75	66,73	445,0	-0,90	0,368	Stariji	32	1	238	117,47	71,06																																																																																												
Ukupno	Mlađi	32	22	250	130,75	66,73	445,0	-0,90	0,368																																																																																																												
	Stariji	32	1	238	117,47	71,06																																																																																																															

Na osnovu rezultata Man-Vitnijevo U testa može da se zaključi da ne postoji statistički značajna razlika ($p > 0,05$) u izražavanju problematičnog ponašanja u odnosu na uzrast na svim supskalama.

Diskusija

Cilj istraživanja bio je utvrđivanje učestalosti ispoljavanja problematičnog ponašanja kod učenika sa LIO koji pohađaju osnovnu školu u odnosu na pol, uzrast i tip stanovanja. U našem istraživanju nije pronađena statistički značajna razlika u ukupnom izražavanju maladaptivnih oblika ponašanja kod učenika sa LIO koji žive u institucionalnom smeštaju i onih koji žive u primarnoj porodici.

Rezultati drugih istraživanja koja su se bavila ovom problematikom nisu ujednačeni. Tako u jednom istraživanju, autori poredeći nivo problematičnog

ponašanja i tip smeštaja ne pronalaze statistički značajnu razliku između ove dve grupe ispitanika, iako su u svom istraživanju pored IO naveli eventualno prisutnost poremećaja iz autističnog spektra kao vrlo važan faktor u prisutnosti ovakvih oblika ponašanja (Tamaš & Glumbić, 2015). Takođe, grupa britanskih autora poredeći tip smeštaja i prisutnost i nivo problematičnog ponašanja, ne pronalaze vezu između eventualne prisutnosti i nivoa ovog tipa ponašanja i smeštaja u kojem žive ispitanici (McClintock et al., 2003). Značajnu prisutnost problematičnog ponašanja kod dece sa IO koja žive sa roditeljima potvrđuje i studija koja je ispitala 6724 roditelja od kojih je 43% prijavilo klinički značajne probleme u ponašanju kod svoje dece. Zanimljivo je da je procena prevalencije problema u ponašanju kod ovog uzorka dece odgovarala procenama prevalencije dualnih dijagnoza u odrasloj populaciji. Ova paralela pruža podršku hipotezi da su ovi problemi stabilni tokom životnog veka. Ovi nalazi naglašavaju potrebu za proučavanjem razvojnih putanja psihopatologije kod pojedinaca sa IO kako bi se promovisala rana identifikacija i intervencija u ovoj populaciji nezvezano za smeštaj deteta (Nachshen, et al., 2005). U jednoj opsežnoj studiji urađenoj pre nešto manje od dvadeset godina, grupa autora naglašava da pojedine forme problematičnog ponašanja, poput agresivnosti, destruktivnog ponašanja i samopovređivanja, predstavljaju najčešći vid problematičnog ponašanja kod osoba koje žive u primarnoj obitelji. Autori, kao jedan od važnih faktora nastanka problematičnog ponašanja kod ovih osoba, navode stil na koji roditelji vaspitavaju svoju decu sa LIO (Emerson et al., 2001). Nasuprot ovim rezultatima, autori jedne studije navode da se pojedini oblici problematičnog ponašanja, poput agresivnosti i samopovređivanja, mogu u značajnoj meri ispoljavati kod ispitanika koji žive u institucionalnom tipu smeštaja u odnosu na ispitanike koji žive u primarnoj porodici (Applegate et al., 1999). Ovakvi se rezultati mogu objasniti razlikama u istraživanjima u odnosu na vreme kada su rađeni, kao i u odnosu na geografske prostore u kojima su sprovedeni. Takođe, metodološki okviri istraživanja, broj ispitanika, kao i uzrast koji su autori uzeli u obzir prilikom istraživanja u značajnoj meri mogu uticati na rezultate ovakvih istraživanja. Iako na ukupnom uzorku nije pronađena statistički značajna razlika u odnosu na tip smeštaja, na pojedinim supskalama (Socijalno ponašanje, Prisilno ponašanje i Socijalno zalaganje) primetna je određena razlika u srednjih vrednosti. Statistički značajna odstupanja između učenika koji žive u primarnoj porodici i instituciji primetna su kod onih aspekata ponašanja čija je priroda, pre svega, usmerena na socijalno angažovanje, druženje i druge aspekte društvenog ponašanja. Učenici sa LIO u instituciji vreme najčešće provode sa svojim vršnjacima sličnih, ili slabijih sposobnosti, pa s toga ne čudi podatak

da oni u ovim aspektima ponašanja pokazuju slabije skorove od svojih vršnjaka koji žive u primarnoj porodici. Ukoliko poredimo ukupan uzorak gde statistički značajna razlika nije pronađena, takvi rezultati mogu biti posledica metodoloških okvira, vremena kada je istraživanje realizovano, kao i populacije koja je bila predmet ovog istraživanja.

U ovom istraživanju pronađena je statistički značajna razlika u nivou problematičnog ponašanja i pola ispitanika. Učenici muškog pola češće izražavaju problematično ponašanje od učenica ženskog pola. Dobijeni rezultati u skladu su sa većinom drugih istraživanja koja su se bavila polom i nivoom maladaptivnih oblika ponašanja (Emerson et al., 2001; Molteno et al., 2001). Pojedina istraživanja posebno naglašavaju određene oblike problematičnog ponašanja, poput fizičke agresije, te je navode kao vrlo čest oblik problematičnog ponašanja kod muškaraca sa LIO (Harris, 1993). U istraživanjima ovog tipa vrlo često je slučaj da autori, poredeći ove dve grupe ispitanika, pronađu statistički značajne razlike između pola i nivoa problematičnog ponašanja. Ukoliko, pored IO učenik ima i poremećaje autističkog spektra, a poznato je da je to češći slučaj kod muškaraca sa IO, povećava se rizik za eventualan nastanak pojedinih oblika problematičnog ponašanja. Tako pojedini autori naglašavaju da se problematično ponašanje češće javlja kod ispitanika muškog pola u odnosu na ispitanice (Simo-Pinatella et al., 2014; Sloneem et al., 2011).

Međutim, postoje i autori koji u svojim istraživanjima došli do drugačijih rezultata. Tako istraživanje gde je jedan od ciljeva upravo bio analiza nivoa problematičnog ponašanja i pola, kod mlađih osoba sa LIO, ne pronalazi razliku između ove dve varijable (Holden & Gitlesen, 2006). Kao i na ukupnom uzorku, tako i na gotovo svim supskalama instrumenta koji je korišćen u ovom istraživanju primetna je statistički značajna razlika ispoljavanja maladaptivnih oblika ponašanja u odnosu na pol. Polne razlike u ispoljavanju problematičnog ponašanja su u ovom, kao i u velikom broju drugih istraživanja statistički potvrđene. Pored toga, struktura muške populacije sa intelektualnom ometenošću sklonija je pojavi pridruženih smetnji, poput psihijatrijskim stanja, ili autističkog spektra poremećaja, a isti ovim istraživanjem nisu bili razmatrani.

U ovom istraživanju nije pronađena statistički značajna razlika između nivoa problematičnog ponašanja i uzrasta ispitanika. Grupa engleskih autora pronalazi statistički značajnu razliku u izražavanju problematičnog ponašanja mlađih u odnosu na starije učenike. Poduzorak mlađih učenika u ovom

istraživanju činila su deca od pet do 10 godina a starijih učenika deca od 11 do 15 godina (Emerson, 2003). Autori jedne opsežne studije koja je za cilj imala identifikaciju nivoa pojedinih formi problematičnog ponašanja, a posebno fizičke agresije kod dece sa IO, navode da su ovakva ponašanja prisutnija kod mlađe dece sa IO. Kao dokaz svojih rezultata navode da su pojedine forme problematičnog ponašanja prisutnije kod dece od šest godina, dok kasnije ovaj nivo opada kod 18-godišnjaka sa IO (de Ruiter et al., 2007). Grupa autora navodi da se ukupna prevalencija pojedinih formi problematičnog ponašanja povećava sa godinama detinjstva, a da najveći nivo ovakvog ponašanja pronalaze kod osoba od 15 do 34 godine. Isti autori navode da kasnije nivoi pojedinih formi problematičnog ponašanja opadaju (Moss et al., 2000).

Autori jedne opsežne domaće studije, analizirajući učestalost pojedinih formi problematičnog ponašanja, a pre svega agresivnost, na uzorku 724 dece i adolescenata uzrasta od šest do 18.godina, ne pronalaze statistički značajnu razliku između izražavanja problematičnog ponašanja i uzrasta (Pavlović & sar., 2017). Razloge ovako dobijenog rezultata možemo pronaći u činjenici da smo se u ovom istraživanju bavili nivoom problematičnog ponašanja kod učenika osnovnoškolskog uzrasta sa LIO. Smatramo da bi se eventualno mogli očekivati drugačiji rezultati da su se u istraživanje uvrstili stariji ispitanici, te da je kompletan uzorak proširen u odnosu na uzrast.

Ograničenja istraživanja

Osnovno ograničenje ovog istraživanja je relativno mali uzorak ispitanika što onemogućuje generalizaciju ovih rezultata na kompletnu populaciju osoba sa LIO. Naredna istraživanja bi trebala obuhvatiti veći broj ispitanika, kao i ispitanike sa LIO koji pohađaju škole u kojima su većina populacije učenici tipičnog razvoja. Takođe, kada govorimo o tipu smeštaja izuzetno je važno uključiti i ispitanike koji žive u drugim tipovima smeštaja, poput stanovanja uz podršku ili u hraniteljskim porodicama.

Zaključak

U ovom istraživanju ponovo se pokazalo da postoji stabilna veza između ispoljavanja problematičnih oblika ponašanja i pola i uzrasta, kao ličnih činilaca razvoja, kod učenika sa LIO. Sa druge strane, iako se u ovom

istraživanju tip smeštaja učenika nije pokazao značajnim za ispoljavanje problematičnih oblika ponašanja, socijalni aspekti razvoja ne smeju da se zanemare prilikom analize ovakvih oblika ponašanja.

Literatura

- Achenbach, T.M. (1985). *Assessment and taxonomy of child and adolescent psychopathology*. Sage Publications, Inc.
- Applegate, H., Matson, J.L., & Cherry, K.E. (1999). An evaluation of functional variables affecting severe problem behaviors in adults with mental retardation by using the Questions about Behavioral Function Scale (QABF). *Research in Developmental Disabilities*, 20(3), 229–237. <https://doi.org/10.1016/s0891-42229900005-0>
- Baker, B.L., McIntyre, L. L., Blacher, J., Crnic, K., Edelbrock, C., & Low, C. (2003). Pre-school children with and without developmental delay: behavior problems and parenting stress over time. *Journal of Intellectual Disability Research*, 47(4–5), 217–230. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2788.2003.00484.x>
- Buha, N., & Gligorović, M. (2013). Problemi u ponašanju kod osoba sa intelektualnom ometenošću: Osnovni pojmovi, učestalost i faktori rizika. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 12(2), 203–219. <https://doi.org/10.5937/specedreh12-3395>
- Campbell-Sills, L., Barlow, B.H., Brown, T.A., & Hofmann, S.G. (2006). Effects of suppression and acceptance on emotional responses of individuals with anxiety and mood disorders. *Behaviour Research and Therapy*, 44(9), 1251–1263. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2005.10.001>
- Cullinan, D., Epstein M.H., & Loyd, J., (1982). School behavior problems of learning disabled and normal girls and boys. *Learning Disability Quarterly*, 4(2), 163–169. <https://doi.org/10.2307/1511001>
- Damjanović, R. (2017). *Komorbiditet u okviru grupe poremećaja sa nasilničkim ponašanjem: jedan ili više poremećaja (doktorska disertacija)*. Univerzitet u Novom Sadu – Filozofski fakultet.
- Došen, A. (2005). Applying the developmental perspective in the psychiatric assessment and diagnosis of persons with intellectual disability; part II: Diagnosis. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49(1), 1–8. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2005.00656.x>

- Emerson, E. (2001). *Challenging Behaviour: Analysis and Intervention in People with Severe Intellectual Disabilities*. Cambridge University Press.
- Emerson, E. (2003). Prevalence of psychiatric disorders in children and adolescents with and without intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 47(1), 51–58. <https://doi:10.1046/j.1365-2788.2003.00464.x>
- Emerson, E., Kiernan, C., Alborz, A., Reeves, D., Mason, H., Swarbrirck, R., Mason, L., & Hatton, C. (2001). The prevalence of challenging behaviors: a total population study. *Research in Developmental Disabilities*, 22(1), 77–93. [https://doi:10.1016/s0891-4222\(00\)00061-5](https://doi:10.1016/s0891-4222(00)00061-5)
- Einfeld, S.L., Piccinin, A.M., Mackinnon, A., Hofer, S.M., Taffe, J., Gray, K.M., Bontempo, D. E., Hoffman, L. R., Parmenter, T., & Tonge, B.J. (2006). Psychopathology in young people with intellectual disability. *JAMA*, 296(16), 1981–1989. <https://doi:10.1001/jama.296.16.1981>
- Essau, C.A., & Conradt, J. (2006). *Agresivnost u djece i mladeži*. Naklada Slap.
- Harris, P. (1993). The nature and extent of aggressive behaviour amongst people with learning difficulties (mental handicap) in a single health district. *Journal of Intellectual Disability Research*, 37(3), 221–242. <https://doi:10.1111/j.1365-2788.1993.tb01281.x>
- Đurić-Zdravković, A., & Japundža-Milisavljević, M. (2009). Istraživanja u specijalnoj pedagogiji. U D. Radovanović (Ur.), *Zbornik radova "Neki bihevioralni problemi dece sa lakom intelektualnom ometenošću"* (str. 493–505). Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Igrić, Lj. (1990). Adaptivno ponašanje učenika s mentalnom retardacijom u relaciji s nekim prediktorima. *Defektologija*, 26(2), 163–175.
- Končar, M. (1996). *Razina i struktura adaptivnog ponašanja djece i omladine s mentalnom retardacijom (doktorska disertacija)*. Sveučilište u Zagrebu – Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- McClintock, K., Hall, S., & Oliver, C. (2003). Risk markers associated with challenging behaviours in people with intellectual disabilities: A meta-analytic study. *Journal of Intellectual Disability Research*, 47(6), 405–416. <https://doi:10.1046/j.1365-2788.2003.00517.x>
- Mihić, J., & Bašić, J. (2008). Preventivne strategije-eksternalizirani problem u ponašanju irizična ponašanja djece i mladih. *Ljetopis socijalnog rada*, 15(3), 445–471.

- Molteno, G., Molteno, C., Finchilescu, G., & Dawes, A.R.L. (2001). Behavioural and emotional problems in children with intellectual disability attending special schools in Cape Town, South Africa. *Journal of Intellectual Disability Research*, 45(6), 515–520. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2788.2001.00368.x>
- Moss, S., Emerson, E., Kiernan, C., Turner, S., Hatton, C., & Alborz, A. (2000). Psychiatric symptoms in adults with learning disability and challenging behaviour. *The British Journal of Psychiatry*, 177(5), 452–456. <https://doi.org/10.1192/bjp.177.5.452>
- Myrbakk, E., & von Tetzchner, S. (2008). Psychiatric disorders and behavior problems in people with intellectual disability. *Research in Developmental Disabilities*, 29(4), 316–332. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2007.06.002>
- Nachshen, J.S., Garcin, N., & Minnes, P. (2005). Problem behavior in children with intellectual disabilities: parenting stress, employment and school services. *Mental Health Aspects of Developmental Disabilities*, 8(4), 106–114.
- Holden, B., & Gitlesen, J. P. (2006). A total population study of challenging behaviour in the county of Hedmark, Norway: Prevalence, and risk markers. *Research in Developmental Disabilities*, 27(4), 456–465. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2005.06.001>
- O'Connor, T.G., Heron, J., Golding, J., Beveridge, M., & Glover, V. (2002). Maternal antenatal anxiety and children's behavioural/emotional problems at 4 years. Report from the Avon Longitudinal Study of Parents and Children. *The British Journal of Psychiatry*, 180(6), 502–508. <https://doi.org/10.1192/bjp.180.6.502>
- Kovačić, Z., Delibašić, B., & Manić, A. (2018): Učestalost verbalne agresije kod učenika sa intelektualnom ometenošću. *Research in Education and Rehabilitation*, 1(2), 34–39.
- de Ruiter, K.P., Dekker, M.C., Verhulst, F.C., & Koot, H.M., (2007). Developmental course of psychopathology in youth with and without intellectual disabilities. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines*, 48(5), 498–507. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2006.01712.x>
- Rose, C.A., Espelage, D.L., & Monda-Amaya, L.E. (2009). Bullying and victimisation rates among students in general and special education:

- A comparative analysis. *Educational Psychology*, 29(7), 761–776. <https://doi.org/10.1080/01443410903254864>
- Simo-Pinatella, D., Font-Roura, J., Alomar-Kurz, E., Gine, C., & Matson, J.L. (2014). Functional variables of challenging behavior in individuals with intellectual disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 35(11), 2635–2643. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2014.06.026>
- Stinnett, T. A., Fuqua, D. R., & Coombs, W. T. (1999). Construct validity of the AAMR Adaptive Behavior Scale-School: 2. *School Psychology Review*, 28(1), 31–43. <https://doi.org/10.1080/02796015.1999.12085946>
- Sloneem, J., Oliver, C., Udwin, O., & Woodcock, K. A. (2011). Prevalence, phenomenology, aetiology and predictors of challenging behavior in Smith-Magenis syndrome. *Journal of Intellectual Disability Research*, 55(2), 138–151. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2010.01371.x>
- Tiger, J.H., Fisher, W.W., Toussaint, K.A., & Kodak, T. (2009). Progressing from initially ambiguous functional analyses: Three case examples. *Research in Developmental Disabilities*, 30(5), 910–926. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2009.01.005>.
- Smith, B.J., & Fox, L. (2003). *Systems of service delivery: A synthesis of evidence relevant to young children at risk of or who have challenging behavior*. Center for Evidence-based Practice: Young Children with Challenging Behavior.
- Tamaš, D., & Glumbić, N. (2015). Faktori problema u ponašanju i tip stanovanja kod osoba sa intelektualnom ometenošću. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 14(1), 55–74. <https://doi.org/10.5937/specedreh1-7683>
- Pavlović, M., Žunić-Pavlović, V., & Glumbić, N. (2017). Povezanost stavova prema agresiji i agresivnog ponašanja kod adolescenata sa lakom intelektualnom ometenošću. *Beogradska defektološka škola*, 23(3), 9–23.
- Verdonschot, M.M., de Witte, L.P., Reichrath, E., Buntinx, W.H., & Curfs, L.M. (2009). Community participation of people with an intellectual disability: a review of empirical findings. *Journal of Intellectual Disability Research*, 53(4), 303–318. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1365-2788.2008.01144.x>

BEHAVIORAL PROBLEMS IN STUDENTS WITH MILD INTELLECTUAL DISABILITY

Zoran Kovačić¹, Mediha Arnautalić², & Gordana Nikolić³

¹*School for Primary and Secondary Education with the dormitory
“Vuk Karadžić”, Sombor, Serbia*

²*Institute for Special Education of Children “Mjedenica”, Sarajevo,
Bosnia and Herzegovina*

³*University of Novi Sad – Faculty of Education, Sombor, Serbia*

Abstract

Problematic behaviour is defined as any behaviour which is considered unacceptable in society and where its intensity and duration affects everyday personal functions. The aim of our research is to determine the level and characteristics of problematic behaviour of students with mild intellectual difficulties in elementary schools. The research comprises 64 surveyed students of both sexes aged between seven and 15 years. The students attend the School for Primary and Secondary Education with the dormitory “Vuk Karadžić” in Sombor and the Institute for Special Education of Children “Mjedenica” in Sarajevo. For the purpose of this research, the other part of the AAMR scale of adaptive functioning was used (AAMR Adaptive Behaviour Scale-School – Second Edition, 1993, Lambert et al., 1993), and results on the presence of this type of behaviour were obtained. The results demonstrate no statistically significant difference in showing maladaptive forms of behaviour in regard to the residential circumstances: familiar or institutional ($p > 0.05$) and age of participants ($p > 0.05$), while statistically significant differences were found with regard to the sex of the participants ($p < 0.05$). Our results confirm a significant number of studies with similar topics when it comes to sex and age of the population, which is not the case when it comes to results obtained previously related to the type of accommodation.

Key words: de-institutionalization, elementary school, mild intellectual difficulties, problematic behaviour